

- ¹⁷ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1755.
- ¹⁸ Там само. – С. 1767.
- ¹⁹ Там само. – С. 1770.
- ²⁰ Там само. – С. 1756, 1757.
- ²¹ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.
- ²² ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1760, 1761.
- ²³ Там само. – С. 1761.
- ²⁴ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.
- ²⁵ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1761, 1762.
- ²⁶ Там само. – С. 1759.
- ²⁷ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 240.
- ²⁸ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1760.
- ²⁹ ЦДІАУЛ, фонд 146, оп. 7, спр. 2988. – С. 1761, 1762.
- ³⁰ *Кульчицький В. С.* Історія держави і права України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 241.
- ³¹ *Starzycski S.* Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne (1848–1903) / Stanislaw Starzycski. – Lwów : Uniwersytet Lwowski, 1903. – S. 137.
- ³² *Brauneder W.* Verfassung und Parlamentarismus / W. Brauneder // Die Habsburgermonarchie 1848–1918. – Wien, 2000. – T. VII. – S. 138.
- ³³ *Чудийович В.* Політико-правове становище земель та людності східної Галичини наприкінці ХІХ-на початку ХХ ст. : історико-правовий аналіз / В. Чудийович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції (13–14 лютого 2003 р.). – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. – С. 107.
- ³⁴ *Кондратюк О.* Утворення Австро-Угорщини : причини та умови / О. Кондратюк // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 41. – С. 87.

Резюме

У даній статті досліджено передумови прийняття урядом Австрійської імперії крайової конституції для Галичини 1850 р., розглянуто її структуру і висвітлено основні положення. Досліджено повноваження місцевих органів влади за даною конституцією та роль намісника у здійсненні місцевої влади.

Ключові слова: Австрійська імперія, імператор, конституція, парламент, намісник.

Резюме

В данной статье исследовано предпосылки принятия правительством Австрийской империи краевой конституции для Галиции 1850 г., рассмотрено ее структуру и раскрыты основные положения. Исследовано полномочия местных органов власти за данной конституцией и роль наместника в реализации местной власти.

Ключевые слова: Австрийская империя, император, конституция, парламент, наместник.

Summary

Preconditions of adopting the regional constitution for Galicia in 1850 by the government of the Austrian Empire are investigated in the present article; its structure is researched and its main principles are explained. Power of the local government authority and a vicegerent's role in exercising power are studied.

Key words: Austrian Empire, emperor, constitution, Parliament, vicegerent.

Отримано 23.01.2012

О. А. КОТЕНКО

Олег Анатолійович Котенко, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАВОВИЙ ВПЛИВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Існуюча в суспільстві система відносин постійно потребує правового впливу, форми та методи якого змінюються залежно від суспільних потреб. Однією з форм правового впливу є правове регулювання

суспільних відносин, що здійснюється державою за допомогою визначених правових засобів з метою їх упорядкування, закріплення і збереження.

Правове регулювання – це регламентація суспільних відносин засобами загальнообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується в необхідних випадках державним примусом. Категорія «правове регулювання» виражає динамічну сутність всієї юридичної надбудови, характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості на дійсність.

Правове регулювання – це особлива регламентація суспільних відносин. Вона являє собою систему різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення право/дієздатності і правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового положення громадських організацій, юридичних осіб та інших суб'єктів.

Розглядаючи правове регулювання як форму вказаного впливу на суспільні відносини, М. С. Кельман та О. Г. Мурашин вважають, що дана категорія є визначною в порівнянні з правовим впливом. Змістом правового впливу є взятий у єдності й різноманітності весь процес впливу права на суспільне життя, свідомість і поведінку людей за допомогою соціальних, ідеологічних, інформаційних та юридичних механізмів¹.

Дещо розширює розуміння правового регулювання А. С. Піголкін, підкреслюючи, що правове регулювання являє собою всі форми впливу права на суспільне життя: видання норм права, загальнообов'язкову роль права, здійснення правових приписів через конкретні дії суб'єктів права, тобто правомірну поведінку суб'єктів та все те, що створює умови та підстави для такої поведінки².

Процес регулювання спрямовано на широке коло суб'єктів суспільних відносин (держави, нації, організації, органи держави, громадяни).

Правове регулювання можна охарактеризувати як особливий формалізований метод державної регламентації дій суб'єктів права з метою спрямування їх поведінки відповідно до інтересів громадян, суспільства і держави.

Правове регулювання потребує комплексного вивчення складових в їх нерозривній взаємодії як цілісної системи. Воно складається з певних ланок, що перебувають у взаємодії: кожна з них впливає з попередньої. Тому правове регулювання передбачає системний аналіз, а також створення системи юридичних категорій, що відображає багатогранний процес регулювання.

При вивченні правового регулювання вчені-юристи неодноразово підкреслювали необхідність розрізняти такі поняття, як «правове регулювання» та «правовий вплив». Правове регулювання та вплив збігаються в окремих частинах і цілому в часі, оскільки відображають один і той самий процес.

Правове регулювання являє собою складну єдність структурних елементів, яку необхідно досліджувати і вивчати саме комплексно, у взаємозв'язку всіх елементів. Слід також мати на увазі, що зв'язок між елементами будь-якої цілісної системи, в тому числі й правового регулювання, досить обмежений. Зміна того чи іншого елемента в ній викликає в тій чи іншій мірі зміну інших елементів. Прикладом може слугувати зміна правової норми, здійснення юридичного факта тощо. Так, наприклад, зміна правової норми може як наслідок зумовлювати виникнення, припинення або зміну правовідносин між суб'єктами права.

Наведені приклади свідчать про взаємозалежність елементів правового регулювання і водночас демонструють, що правове регулювання – це дійсно цілісна, єдина система. Вона має необхідну стійкість, органічність, упорядкованість. Для неї характерна наявність різних функціональних зв'язків: прямих (норма права – юридичний факт – правовідносини) і зворотних (правовідносини – норма права).

Разом з тим взаємозалежність окремих елементів системи регулювання не позбавляє їх відносної самостійності. По-перше, сам факт окремого існування ланки регулювання (юридичного факта, наприклад) уже свідчить про сукупність властивих їй певних ознак, що виокремлює її з числа інших ланок. По-друге, саме певна кількість ланок правового регулювання дає змогу говорити про систему, про певну сукупність елементів.

Систему правового регулювання становлять норми права, юридичні факти, правові відносини, акти реалізації.

Перелічені елементи не вичерпують усіх форм і засобів правового регулювання. Важливу роль у системі регулювання відіграють право/дієздатність громадян, правовий статус різних організацій, суб'єктивні права, юридичні обов'язки тощо.

Вивчення правового регулювання як цілісної системи потребує також аналіз методів регулювання (тобто сукупності його юридичних прийомів і засобів (способів), що пронизують процес регулювання. Також пізнання правового регулювання передбачає виявлення його соціальної ефективності. Таким чином, аналіз правового регулювання як цілісної системи має складатися з дослідження умов ефективності регулювання; процесу правового регулювання; соціальних результатів регулювання.

Умови ефективності правового регулювання поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивними умовами є соціально-економічний стан суспільства, форми власності, політичний режим, державний устрій тощо. До суб'єктивних умов належать: а) всебічний аналіз тенденцій розвитку суспільних відносин; б) вибір оптимального варіанту регулювання (правового методу, форми нормативного чи індивідуального акта); в) чітке визначення мети (завдань) регулювання; г) своєчасність правотворчості; д) удосконалення чинного законодавства; е) забезпечення стабільності правового регулювання; є) ясність, чіткість правових приписів; ж) активність правозастосовних органів; з) свідомість, психологічна підготовленість громадян у здійсненні ними суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Процес правового регулювання складається з таких взаємозв'язаних стадій, кожна з яких характеризується різними особливостями:

1. Організаційна стадія, до якої належать:

- визначення право/дієздатності громадян;
- встановлення правового статусу громадян;
- визначення компетенції органів влади;

– встановлення правового положення різних юридичних осіб (господарських, громадських тощо організацій).

2. Перехідна (трансформаційна) стадія настає після здійснення суб'єктами права юридично значущих дій, що тягнуть певні юридичні наслідки. Це стадія юридичного факта, після якої встановлюється конкретний правовий зв'язок між суб'єктами права засобами їхніх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Ця стадія складається з двох взаємозв'язаних, але самостійних частин юридичного факта і конкретних правовідносин.

3. Заключна стадія (результат правового регулювання) – це наслідки, що були дослідженні в процесі регулювання. Вона, як правило, закріплюється в актах реалізації і отримує такий прояв:

- реалізовані громадянами суб'єктивні права і обов'язки;
- виконані органами держави завдання;
- реалізована юридична відповідальність тощо.

Розглянувши попереднє питання, увагу треба звернути на взаємозумовленість правового регулювання і правового впливу, що перебувають у тісному взаємозв'язку, але не збігаються повністю, а співвідносяться як частина і ціле. Найголовніша їх відмінність – це різний обсяг дії. Якщо правове регулювання в усіх випадках має бути пов'язане з процесом регламентації дій учасників суспільних відносин, то правовий вплив здійснюється і поза межами цієї регламентації. Правове регулювання – це особливий формалізований метод державної регламентації дій суб'єктів права. За часом воно збігається зі строком дії норми права, а правовий вплив має свої строки, форми і методи впливу, що не збігаються з усіма компонентами правового регулювання. Норма права може бути відміненою, тобто не здатною здійснювати регулювання суспільних відносин, але вона може залишатися в пам'яті людей і при цьому впливати на їхню свідомість.

Норми права мають дві властивості: вони можуть впливати на поведінку людей і регулювати її.

Впливати на поведінку людей можуть мотиви закону і наміри законодавця, але само по собі це не регулює суспільних відносин, не породжує конкретних правовідносин.

Будь-яке регулювання є, безумовно, певним впливом, але не будь-який вплив є регулюванням, тобто нормуванням суспільного життя.

Необхідною властивістю правового регулювання має бути здатність регламентувати відносини на основі юридичних норм. Правове регулювання, зазначаючи суб'єктам права вид і межі дії, передбачає правові наслідки (позитивні та негативні), воно забезпечене силою державного примусу. А для правового впливу ці чіткість, визначеність не характерні.

Норма справляє вплив на поведінку людей визначенням правоздатності громадян і організацій, юридичними фактами тощо. При визначенні правоздатності норми права ще не регулюють поведінку людей, а впливають на їхню волю і свідомість узагальнено. Норма права починає регулювати поведінку людей лише на стадії юридичного факту і закінчує його в момент припинення дії правовідносин, коли буде досягнуто певний правовий ефект. Правове регулювання охоплює всі форми впливу права на суспільне життя: правотворчість, виховний вплив права, здійснення правових приписів у конкретних діях суб'єктів права, забезпечення виконання цих приписів, тобто саму правомірну поведінку, а також все, що створює основу і передумову для такої поведінки, забезпечує її.

До сфери правового регулювання можна віднести також пропаганду права і перевірку доцільності та ефективності дії правових норм.

Слід мати на увазі, що правове регулювання – це тільки один з багатьох аспектів дії права в суспільстві. Вона характеризує спеціально-юридичний, а не інформаційний, орієнтаційний чи мотиваційний вплив на поведінку і діяльність суб'єктів права.

Соціальна роль права значною мірою отримує прояв за допомогою впливу на волю і свідомість людей. Цей вплив здійснюється як в процесі дії права на учасників суспільних відносин (поза конкретними правовідносинами), так і безпосередньо в ході правового регулювання.

Правовий вплив здійснюється через загальні правовідносини, які існують постійно, оскільки існує постійний зв'язок суб'єктів права з державою і між собою. Учасники суспільних відносин дотримуються правових норм постійно, хоча деякі з них можуть ніколи не стати учасниками певного виду правовідносин. Одночасно з впливом одних норм може здійснюватися правове регулювання інших, зокрема використовуються суб'єктивні права, застосовуються норми права, базуючись на правозастосовних актах.

У цих випадках також відбувається вплив права на волю і свідомість людей, оскільки неможливо уявити жоден з моментів правового регулювання як механічний вплив правової норми і автоматичне безсвідоме підкорення їй людей.

Правовий вплив може бути охарактеризований як всебічна і багатогранна (психологічна, державно-волева, формальна, нормативна тощо) дія права.

Правове регулювання – це спеціальна дія права, що характеризується за формою і за змістом, яка здійснюється через суб'єктивні права і обов'язки суб'єктів права, що виступають суб'єктами конкретних

правовідносин. У цьому випадку ідеться не про простий вплив права (вплив на почуття, думки), а чітко визначені приписи можливої і необхідної поведінки.

Відмінність правового регулювання від правового впливу полягає в тому, що у разі впливу відсутній державний примус як один з елементів правового регулювання.

Якщо правовому регулюванню властиві і примус, і переконання, добровільне виконання, то правовий вплив характеризується не тільки відсутністю примусу, а й неможливістю його застосування.

Проте було би недоцільним як основний критерій відмежування правового впливу від правового регулювання розглядати в останньому наявність примусу. Відсутність примусу в процесі правового регулювання є однією з відмінних рис дії права в демократичному правовому суспільстві, в якому механізм правового регулювання діє в основному без необхідності постійного примусу, зберігаючи його лише як можливість. Правове регулювання в цих випадках, а правовий вплив завжди ніби поєднується, збігається з іншими видами соціального регулювання (нормами моралі, звичаями тощо), де відбувається соціальна регуляція поза державним примусом.

Правове регулювання – це регулювання поведінки людей засобами правових велінь. Головне тут усвідомлені правомірні дії суб'єктів не відносно норм права і їхніх оцінок, а юридично значущі вчинки, здійснені відповідно до правових вимог.

При правовому впливі суб'єкти права відчувають на собі його дію, повідомляючи ті положення, які висуває законодавець і які випливають з правових настанов (приписів, норм, заборон тощо).

При правовому регулюванні таке сприйняття у якого-небудь суб'єкта може бути відсутнім, але механізм регулювання має спрацювати, як тільки відбудуться всі умови, необхідні для дії правової норми.

При правовому впливі відбувається певна дія на суб'єктів права, досить часто визначаються їхні вчинки і рішення, але не має чіткого, регламентованого, формально-визначеного і гарантованого порядку, який є у правовому регулюванні.

Варіантність поведінки при впливі права значно ширша, ніж у процесі правового регулювання, де конкретні правовідносини створюють певні рамки, в межах яких зобов'язані діяти суб'єкти права.

Правовий вплив відрізняється від правового регулювання і за об'єктом, на який вони спрямовані. Об'єктом правового впливу є свідомість і поведінка людини, а об'єктом правового регулювання – суспільні відносини: економічні, політичні, соціальні, національні, майнові, особисті тощо.

Відмінність впливу і регулювання полягає і в тому, що право може впливати на правовідносини, формуючи у людей певні погляди, оцінки права, законності, ставлення до них тощо, а регулювати правосвідомість воно не в змозі. Право щодо правосвідомості виступає лише як фактор впливу, а не як регулятор, що розміщує певним чином думки і почуття.

Таким чином межі правового впливу і регулювання не ідентичні. Вплив охоплює більш широку соціальну сферу, має більш різнобічний соціальний прояв.

Розглядаючи процес впливу права на людей в аспекті його відмінності від правового регулювання, слід порівняти вплив і таку форму реалізації права, як дотримання правових норм. В останньому випадку норми права дотримуються добровільно, без втручання правоохоронних органів держави. Дотримання проявляється у здійсненні необхідних дій або в утриманні від заборонених дій.

Існує думка, що у разі дотримання правових норм відбувається саме вплив і відсутнє правове регулювання. Отже, можна стверджувати, що правовий вплив реалізується і шляхом дотримання суб'єктами права в рамках загальних правовідносин правових норм.

Більш складний взаємозв'язок правового впливу і такої форми його реалізації як використання правових норм.

Використання – це активне здійснення суб'єктами права своїх суб'єктивних прав, що випливають з норм права. Використання (реалізація) суб'єктивного права, як правило, здійснюється в рамках конкретних правовідносин. У разі використання права відбувається правове регулювання в конкретних правовідносинах, хоча дії їх суб'єктів добровільні і здійснюються за ініціативою громадян.

Тільки застосування чи незастосування правової норми не свідчить про наявність впливу. Він може бути перевірений і за шкалою «дотримання», яка є одним з показників різнобічного впливу права на суспільний розвиток.

Таким чином, правове регулювання і правовий вплив – це близькі, проте не тотожні категорії, критерієм розмежування яких можуть бути види правовідносин, що відрізняються за рівнем їх врегулювання і за ступенем юридичного зв'язку їхніх суб'єктів.

¹ Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – С. 370.

² Пиголкин А. С. Формы реализации норм общенародного права // Советское государство и право. – 1963. – № 6. – С. 26.

Резюме

У статті розглядаються окремі аспекти співвідношення понять «правове регулювання» та «правовий вплив».

Ключові слова: право, правове регулювання, правовий вплив, правові норми, юридичні факти, правові відносини.

Резюме

В статье рассматриваются отдельные аспекты соотношения понятий «правовая регуляция» и «правовое влияние».

Ключевые слова: право, правовая регуляция, правовое влияние, правовые нормы, юридические факты, правовые отношения.

Summary

The separate aspects of correlation of concepts «Legal adjusting» and «legal influence are examined in the article».

Key words: right, legal adjusting, legal influence, legal norms, legal facts, legal relations.

Отримано 12.01.2012

Т. В. КОТЕНКО

Тетяна Володимирівна Котенко, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФУНКЦІЙ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

У сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні найбільшу цінність являють ті наукові юридичні дослідження, які розглядають прогностичні аспекти розвитку предмету наукового дослідження. Місцеве самоврядування є тим явищем, що здійснює управлінський вплив на суспільство, надаючи суспільним відносинам рис впорядкованості і стабільності, а самому суспільству – соціальної злагоженості. Оскільки місцеве самоврядування є ключовим засобом управління суспільством, тому наукове дослідження питань перспектив і тенденцій розвитку функціонального призначення місцевого самоврядування в умовах розбудови громадянського суспільства має принципове значення. Актуальність цього наукового дослідження зумовлюється також і сучасними процесами трансформації суспільних відносин, посиленням процесів глобалізації та міжнародної інтеграції, що визначає динаміки розвитку громадянського суспільства в цілому, та суспільних відносин, зокрема.

У вітчизняній юридичній науці проблематика тенденцій та перспектив розвитку функціонального призначення місцевого самоврядування досліджувалась переважно в контексті вдосконалення місцевого самоврядування. Зокрема, вказані аспекти були предметом наукового аналізу таких вчених, як О. В. Батанов, С. В. Бобровник, В. І. Борденюк, Р. А. Калюжний, А. М. Колодій, Н. М. Оніщенко, О. Ф. Скакун, Т. І. Тарахонич, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, Г. В. Чапала та інших. Однак, предметного наукового дослідження саме функціонального призначення місцевого самоврядування в контексті тенденцій його розвитку вченими-правознавцями майже не проводилось. Враховуючи актуальність та практичну витребуваність наукового дослідження питань тенденцій розвитку функціонального призначення місцевого самоврядування, об'єктом цієї наукової роботи буде проведення прогностичного аналізу функціонального призначення місцевого самоврядування в контексті розбудови громадянського суспільства в Україні.

Необхідність наукового дослідження вказаних аспектів функціонування місцевого самоврядування підтверджується також і поточними процесами реформування та розбудови системи місцевого самоврядування як основи владарювання на місцях. Актуальність наукового вивчення цих питань підтверджується і поглядами вчених про те, що на сьогодні розвиток місцевого самоврядування має перехідний етап становлення, що зумовлено станом розбудови громадянського суспільства в Україні. І це потребує вироблення відповідного наукового підходу до реформування місцевого самоврядування. Справедливим є твердження вчених про неготовність сучасного суспільства, його політичної та економічної систем до розбудови місцевого самоврядування. Це у свою чергу доводить, що формування системи місцевого самоврядування в Україні відбувається в умовах, коли суспільство загалом ще не готове до сприйняття демократичних норм, структуризація населення не завершена, політичний простір соціального організму не готовий прийняти інститут місцевого самоврядування та забезпечити його ефективне функціонування. Таким чином на сьогодні ми спостерігаємо так званий перехідний стан розвитку місцевого самоврядування, «що має елементи минулої, реальність нинішньої й майбутньої демократичної організації влади, а отже, й неоднозначне ставлення до нього тих, кого це самоврядування безпосередньо стосується»¹. У такому ж контексті зазначає і В. Сенчук про те, що утвердження демократії в сучасній Україні тісно пов'язане із забезпеченням функціонування і розвитку тих інститутів, які належать до групи базових інститутів демократії і впливають з самого поняття демократичної держави як такої. У цьому контексті звернення до проблем розвитку місцевого самоврядування становить важливу проблему як із погляду теорії держави і права, так і для консти-